

malih črkah, označujočih posamezne kartografske enote, so še dodatne oznake. Z njimi so predstavljene tekstura prsti in kategorije primernosti zemljišč za kmetijstvo. Z vsemi temi dodatki obogatena karta nudi obilo podatkov ne samo kmetijcem, temveč vsem, ki želijo podrobneje spoznati prsti tega dela Slovenije. Z njihovim poznavanjem kot enim od naravnogeografskih dejavnikov se dopolnjuje tudi geografska podoba Pomurja.

K pedološki karti je leto kasneje (1984) izšel tudi komentar. Slovenci smo z njim dobili prvo tovrstno tiskano delo. S 64 stranmi teksta in tabel predstavlja dopolnilo in razlago pedološke karte. Uvodu in poglavju o raziskovalnih metodah sledi poglavje o tlotvornih činiteljih. V njem podrobneje spoznamo matično osnovo, podnebje in vegetacijo obravnavanega ozemlja. Prispevke so napisali priznani strokovnjaki. Poglavje zajema tudi prikaz reliefnih značilnosti, ki bi jim kljub površinski enotnosti ozemlja kazalo posvetiti več pozornosti. Koristno bi bilo dodati tudi odstavek o vodnih razmerah, ker vplivajo na pedogenezu.

Sledi predstavitev pedosistematskih enot. Po jugoslovanski klasifikaciji so prsti razvrščene v avtomorfne in hidromorfne. Tako jih prikazuje tudi komentar, ki za posamezne skupine prsti navaja značilnosti njihovega razvoja in njihove rabe. Poglavje zaključuje kategorizacija kmetijskih zemljišč, ki so razvrščene v osem kategorij. V prvo spadajo zemljišča z največjimi možnostmi za kmetijsko izrabo. V zadnjo so uvrščena pozidana zemljišča itd., torej tla, ki niso več kmetijska.

Poleg besedila vsebuje komentar še vrsto tabel, kjer so razvrščene pedosistematske in kartografske enote, opisi profilov in obilica podatkov, dobljenih na terenu in s pomočjo laboratorijskih analiz. Posebej so grafično in z besedami prikazane tudi tri pedosekvence, značilne za posamezne dele obravnavanega ozemlja. Vse to prispeva k popolnejši osvetlitvi lastnosti in značilnosti pedoloških potez Severovzhodne Slovenije.

Izid nove pedološke karte in njenega komentarja je pomemben tako za kmetijstvo, kakor tudi širše strokovno in znanstveno, saj kaže na visoko raven proučevanja, ki so ga dosegli slovenski pedologi. Želimo si, da bi kmalu sledili še drugi listi s komentarji vred.

F. Lovrenčak

Janez Bogataj, Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke, Novo mesto 1982, strani 181.

O tej etnološki raziskavi, ki je objavljena magistrska naloga, je vredno poročati iz več razlogov, čeprav gre pri tem za zamudo. Prvi razlog je že uvodni del knjige, kjer avtor pojasnjuje usmeritev sodobne slovenske etnologije. Zaradi nje sta si etnologija in geografija bližji kot prej, saj se ne le stikata, temveč ponekod tudi prepletata. Tem vprašanjem bi kazalo posvetiti posebno pozornost, nemara kar s posvetom obeh strok. Nakazane teoretske in druge poglede skuša študija, kar je posebno pomembno, tudi uresničiti. O njej pa poročamo tudi zaradi tega, ker se z mlini in žagami ukvarja tudi naša stroka.

Medtem ko geografi govorimo o mlinih in žagah, govorijo etnologi o njihovih ljudeh, kar nikakor ni naključje. Če nam mlini pomenijo gospodarsko obliko in element kulturne pokrajine, gre Bogataju predvsem za proučevanje načina življenja mlinarjev kot družbene skupine in za prikaz njihove kulture, povezane z delovnim procesom, in sicer v njeni tipičnosti. V študiji je temu podrejeno vse drugo, med drugim tudi osvetlitev širših razmer, kar je prikazano v drugem in zlasti tretjem poglavju (Dolina zgornje Krke — gospodarski in družbeni pogoji, pomembni za opredeljevanje mlinarstva in žagarstva v tem prostoru). Geografskemu gledanju je to poglavje najbližje (npr. prikazi depopulacije in deagrarizacije, dnevna migracija delovne

sile, mešana gospodinjstva itd.), čeprav je obravnava manj sistematična in kvantitativna, zato pa bolj ilustrativna in nemara tudi bolj sočna. Tu so torej stičišča in prepletanja, a kar je geografu osrednje in temeljno, je etnologu bolj ozadje, da ne rečemo obrobno oziroma uvodno. Je pravzaprav okvir za razumevanje osrednjega pojava, kar prikazuje Bogataj v četrtem, temeljnem poglavju (Načini življenja mlinarjev in žagarjev v dolini zgornje Krke od zač. 20. stol. do 1975), ki ni le najboljše, obsega namreč dve tretjini celotne knjige, temveč je tudi dodobra razčlenjeno in poglobljeno ter je etnološko jedro celotne raziskave. A tudi tu je za geografijo marsikateri podatek zanimiv.

Naravne osnove, prikazane v tretjem poglavju, so za geografa preveč zanemarjene in je zato prikaz malce enostranski. Saj je npr. razporeditev mlinov pojasnjena z večjimi obdelovalnimi površinami, ob katerih naj bi se mlini zgostili, pri tem pa je prezrt pomen lehnjakovih pregraj pa tudi prometnih poti, ki z obeh strani Suhe krajine potekajo do Krke, pogojene pa so seveda s suhimi dolinami oziroma reliefnimi potezami. V študiji večkrat omenjena lastnost Krke, da ji tudi ob večji suši ne primanjkuje vode, ni pojasnjena, čeprav so tovrstne naravne osnove pomembne ne le za velikost mlinov, temveč tudi za njihovo stalnost, torej tudi za njihov obrtni značaj.

Obseg obravnavane »doline zgornje Krke« ni povsem jasno opredeljen. Glede na navedbo o njenem obsegu (128 km²), številu naselij (66) in prebivalstvu (5700) sklepamo, da vključuje večino Suhe krajine. Ustresen kartografski prikaz z lokacijo mlinov in žag bi nejasnost zlahka odpravil. V etnološki študiji, kjer so v ospredju ljudje, morda to ni nujno, vendar ne gre le za prostorsko orientacijo, temveč tudi za razumevanje pojavov, povezanih s pokrajinskimi razsežnostmi. Omejitev obravnavane pokrajine pa bi bila potrebna tudi zaradi podatkov, saj pogosto ne vemo, na kaj se nanašajo. Edina kartica, ki je za geografa še posebno zanimiva, namreč o zaledju mlinov, pa je, žal, preveč pomanjšana, da bi bila čitljiva.

Med družbeno-ekonomskimi oznakami so nazorno izluščene tiste, ki so za razvoj mlinarstva in žagarstva v Zgornjekrški dolini posebno pomembne. Upravičeno so naglašene fužinarska in druge obrtne dejavnosti, ki so sredi druge polovice prejšnjega stoletja zaposlovale 2500 ljudi ali tretjino vseh (!). Avtor govori zato kratkoma o neagrarni pokrajini, ki pa se je po njihovem propadu na prelomu stoletja ponovno agrarizirala. Med obema vojnoma naj bi bila dolina zgornje Krke celo najbolj agrarni del Dolenjske. Žal ni vselej jasno, na kaj se podatki nanašajo — na dolino, na (vso) Suho krajino ali širše območje.

Na zgornji Krki je po avtorjevih ugotovitvah delovalo nekda 20 do 25 mlinov. Njihovega števila sicer ne vrednoti. Glede na dolžino zgornje Krke pa je moč ugotoviti, da je skoraj na vsak kilometer vodnega toka prišel po en mlin, kar sicer ni malo, vendar je bila podobna gostota še marsikje po Sloveniji, čeprav sredi gostega vodnega omrežja, opremljenega z mlino, ne pa osamljenega kakor v Suhi krajini. Podobno velja za druga razmerja. Tako je posamezni mlin služil za tri vasi, če upoštevamo vseh 66 naselij, ki so omenjena na začetku knjige. To za slovenske razmere ni veliko, če pomislimo, da je Krka edina voda daleč naokoli. Zato se po številu mlinov zgornja Krka ne more primerjati niti z marsikaterim potokom. Zavedati pa se moramo, da pomen zgornjekrških mlinov sploh ni v številu, temveč v njihovi velikosti. Ob zgornji Krki so namreč nastali za Slovenijo nadpovprečno veliki mlini, z najmanj štirimi pari kamnov. Šlo je torej dosledno za prave obrtne mline, kakršni v drugih pokrajinah sploh niso bili v večini, kaj šele da bi bili edini, kakor tu. Na Krki torej sploh ni bilo vaških oziroma kmečkih mlinov in še manj hišnih, drugod sicer tako značilnih. Druga značilnost teh mlinov je ta, da so vsi mleli stalno, kar je za naše razmere prav tako redko. Med večjimi rekami pa je bila Krka najbolj mlinarska ne le zaradi zanesljive vodnatosti, temveč tudi zaradi naravnih pragov, ki so ustvarjali padec, hkrati pa umirjali njen tok. Če na njej mlino niso bili številni, so bili zato veliki, pravzaprav celo preveliki (preveč zmogljivi) za gospodarsko manj razvito in manj zitorodno Suho krajino.

Na nekaj krajev koncentrirane mline razlaga študija s centralnimi vasmii, torej

vseskozi v družbeni luči. Značilno pa je njihovo razlikovanje na tri tipe: največ jih je bilo namreč z najeto delovno silo (11 mlinov), nekaj z najeto in domačo (5), nekaj pa zgolj z domačo (9), kar je prav tako posebnost pokrajine.

Za geografijo so pomembni podatki o zaledju mlinov, kamor je poleg Suhe krajine spadal tudi »del kočevskega«, ob suši pa še »grosupeljsko in novomeško območje«, oziroma topliško in temeniško pa tudi »območje Iga in Škofljice«. Žal ni določene omenjeno, za katera naselja gre, še zlasti, ker se je njihovo zaledje v sušnih obdobjih močno povečalo, kar za večino drugih naših dolin prav tako ni bilo značilno. Za geografijo je zanimiva še navedba (str. 131), da je po mnenju domačinov Suha krajina le na desni strani Krke.

Številne ugotovitve so zanimive zaradi primerjave z drugimi našimi pokrajinami, kjer smo mline geografsko proučevali. Bolj kot splošne, skupne poteze pa so zanimive tiste, ki drugod niso v ospredju ali jih sploh niso poznali. Ob zgornji Krki so mlinarji npr. redili zelo veliko prašičev (pri posameznem mlinu 20 do 30 in več) pa tudi konj, kar ni imelo le regionalnega pomena. Posebnost je tudi to, da so nekateri mlini poskušali pridobivati elektriko ne le zase, temveč tudi za druge, kar so svojevrstni začetki naše elektrifikacije, čeprav zelo skromni. Prav tako je značilno, da se je kar tretjina mlinarjev vozila po žito v bližnje vasi, kar je zanesljiv znak večje zmogljivosti mlinov od potreb pokrajine, kar drugod po Sloveniji ni bilo pogosto. Na tak pojav smo naleteli doslej le v primorski, prav tako kraški pokrajini (Raša — matični Kras). Po Bogatajevih ugotovitvah pa ob zgornji Krki mlevci (pomlinarji) mletja niso odluzili z delom, ko so čakali na moko, kakor marsikje drugod, kar je očitna posledica tega, da so bili zgornjekrški mlini obrtni in ne kmečki.

Zgornjekrška dolina je že zgodaj dosegla solidno stopnjo obrtnega razvoja (vključno z mlinarskim in žagarskim), da ne rečemo industrijskega (s fužinarstvom in železarstvom). Ko pa je večina teh dejavnosti zamrla, se je pokrajina znova agrarizirala. Splošna povojna industrializacija pa je v te kraje segla pozno in se tudi ni naslonila na omenjeno tradicijo. Od povojnega razvoja študija zelo kritično ocenjuje pojav počitniških hišic, češ da negativno vplivajo na razvoj kmetijstva (?!).

Bogatajeva knjiga je nedvomno zanimiva tudi z geografskega vidika. Je upoštevanja vreden prispevek ne le k poznavanju naših vodnih mlinov in žag, temveč pripomore tudi k širši vednosti o Zgornjekrški dolini in Suhi krajini. Zanimiva pa je tudi sama po sebi, tako izrazno, terminološko kot ilustracijsko.

Darko Radinja

Milan Vresk: Razvoj urbanih sistema u svijetu, Zagreb 1984

Zagrebski univerzitetni profesor Milan Vresk se že leta sistematično ukvarja z geografijo mest. L. 1980 so izšle njegove »Osnove urbane geografije«, prvo tovrstno moderno geografsko delo v enem od jugoslovanskih jezikov, lani pa je Školska knjiga izdala njegovo obsežno delo o historično-geografskem razvoju in drugih značilnostih mestnih omrežij v Evropi in drugih celinah. Vresk je moral za svojo knjigo zbrati in pregledati obilo tuje literature, saj so podrobneje preučena le evropska in severnoameriška mesta. Poleg različnih regionalnih študij in mestnih monografij je s pridom uporabil tudi gradivo komisije za urbane sisteme pri MGU. Na tej podlagi, ki jo je s trudopolnim in vztrajnim delom postopoma sestavil, je nastalo izvirno geografsko delo, ki mu, če ocenjevalec ni napak poučen, ni primere drugod po svetu.

Delo je Vresk razdelil na več poglavij. Po uvodni razlagi pojma urbani sistem (verjetno bi bil ustrežnejši naziv urbano omrežje, ker od sistema pričakujemo trdno medsebojno povezanost in odvisnost, to pa v obravnavanih primerih ni vedno doseženo) obširno razlaga razvoj evropskih mest. Sledi poglavje o mestih v Orientu, to-